

Miről is szól A Hétfejű Tündér?

(Szelíd töprengés a viták kellős közepén)

VISSZHANG - LXIV. évfolyam, 43. szám, 2020. október 22.

Sose gondoltam volna, hogy ezt a Hétfejű Tündért egyszer valakitől meg kell védenem. A gyávaság a legrútabb bűn, mondják *A Mester és Margarita*-ban, dehogy is keveredem bele. Ráadásul Lázár Ervin receptet is hagyott ránk, hogyan vigyázzunk rá. „Lándzsával, karddal, baloskával, péklapáttal, szablyával, vassal, vérrel, vencesellővel. És szeretettel.” Lándzsám, kardom, szablyám sehol, de szeretetért nem kell a szomszédba mennem.

Amikor Lázár első mesekönyve 1973-ban *A Hétfejű Tündér* címmel megjelent, Csorba Győző a következőket írta neki: „Nem hízelgés – ez a kötet adat lesz a magyar meseirodalom történetében, ha van Isten, s vannak egy parányit is érzékeny szolgálói.” Nem voltunk semminek híján. Lázár halálakor már le mertük írni, hogy a magyar irodalom egyik, ha nem legnagyobb, mesemondója. Pedig a mese nagy műfaj nálunk. Babbitstól Parti Nagy Lajosig mindenki kipróbálta magát benne. És máig a legszebb verses mesénk a *János vitéz*. Hát ilyen gazdagok vagyunk. De Lázár a mi Andersenünk. Életfilozófiájának a szeretet a központi motívuma. Alföldy Jenő találóan mondta róla, hogy „a szeretet lángelméje”.

„Sehányéveseknek” írtam a meséimet – mondta egyszer. *A Hétfejű Tündér* című kötet meséi között fél tucat olyan mese van, ami már a legkisebbeké is lehet anélkül, hogy „kötelező” lenne. Mert hát az óvodában nincs ilyen! Csorba Győző idézett levélében ez áll: „Vagy senki sincs ma Magyarországon, aki úgy tud mesét írni, mint Te, vagy csak esetleg. De úgy gyerek lenni, mint Te, bizonyára nem tud senki.” Elhiszem azt a „sehányéveseket”. Lázár első meseregényének (*A kisfiú meg az oroszlánok*, 1964) a kritikusa írta a *Jelenkor*-ban: „(...) ezt alighanem a felnőttek fogják a gyerekektől kölcsönkérni”. Úgy írt gyerekmesét, mint Weöres Sándor gyerekverset. Azaz verset írtak, és mesét. Kettőjük esetében tényleg kár az életkor számain lovagolni. Azon a bizonyos 9. esztendőn kiváltképp. Lázárnak vannak meséi, amelyekbe bele kell nőni, és vannak meséi, amelyek kinőhetetlenek. Ilyen *A Hétfejű Tündér* is. Azt szoktuk mondani, többszólamúak a meséi, de az egyik szólam mindig a gyereké, és sohasem hallgat el. De ne felejtjük el, minden irodalmi műnek megvan a maga „címezettje”. *A Hétfejű Tündér* se mindenkié, akit már a cím „taszít”, ne olvassa!

A minap a *vasárnap.hu* „hasábjain” megjelent egy írás Deák-Sárosi László költő, filmesztéta tollából *Hosszan lopakodó érzékenyítés* címmel. Az első érzékenyítő mesekönyv (*Meseország mindenkié*) előzményeiről szól a szerző. Mit tagadjam, ahogy mondják, „kiverte a biztosítékot”. Nem mintha nem lenne előzménye a dolognak, csak nem Lázár Ervin mesevilágában. 2006-ban, a Csimota Kiadónál jelent meg az *Egyszer volt... tegnap és ma* című kötet, benne a *Csipke Józsi*. A királyfi nem tudja levenni a szemét a százéves álomban szunnyadó Józsikáról. Életre kelti és feleségül veszi. Bódis Kriszta meséje először az *Élet és Irodalom*-ban jelent meg 2006 őszén. „Íránymese” – mondta róla Reményi József Tamás. Egy gyermekeknek szóló kötetben még inkább az lett. A gender filozófiából fakadó didaktikus céljai jobban látszottak. Már nem csupán ironikus játék, fricska az intoleranciának, mint az *ÉS*-ben volt. Alkalmazott irodalom a javából, ahogy Lengyel Balázs mondaná. A gyermekirodalomban mindig is akadt ilyesmi. Ez a legkönnyebben porladó anyaga. Ez az a rétege, ami miatt sokszor kétségbe vonták irodalom voltát. Akkoriban az *Egyszer volt... tegnap és ma* sajtóvisszhangjában azt olvashattuk, hogy nem lehet elég korán kezdeni a liberalizmusra való nevelést. Magam is írtam a kötetről, volt még gyermekirodalmi folyóiratunk. (*Csodaceruza*, 28. sz., 2006.) De alapjában véve észrevétlen maradt. Ha egy kötet körül ricsaj támad, könyvégetés, könyvdarálás borzolja a kedélyeket, az reklám a könyvnek, haszon a kiadónak (a

Meseország mindenkié esetében a Labrisz Leszbikus Egyesületnek). Kár ezt csinálni!

Hogy miért előzménye mindennek Lázár Ervin meseköltészete, az talány. Másokéval összetéveszthetetlen ez a mesevilág: az, ahogy kifordítja-befordítja a régi mesék motívumait, ahogy műfaji emlékezete játszik a tradícióval, ahogy sok-sok regiszteren játszik a nyelvvel. Tulajdonképpen játék és varázslat, ahogy alkot, csupa meglepetés fergeteges humorral. Kontrasztok és paradoxonok világa a modern mese. Az övé is. A játék nem léhaság a művészetben. A Lázár-mesének már van leírható poétikája. Lázár-monográfiámban kísérletet tettem erre. (Osiris, 2011) A cikk írója szerint a Lázár-mesékben gyerekésszel felfoghatatlan relativitás van, kritikai gondolkodással a gyerek még nem győzi. A mese befogadójában zűrzavar támad a képzavarok nyomán. Elbizonytalanodhat abban, mi a valóság, mi a képzelet játéka, mi a jó és mi a rossz. A jó és a rossz között valóban nincs szakadék, nem didaktikusan egyszerűsített ez a világ. A fikció erdejében”, ahogy Eco nevezte ezeket a szövegeket, mindig el kell fogadnunk bizonyos játékszabályokat. A mesehallgató, meseolvasó a „hol volt, hol nem volt” világába lép, ahol nehéz tudni, hol ér véget, és hol kezdődik a valóság. De egy gyerek át tud libbenni egyikből a másikba. Kettős tudata átsegíti. Amikor játszik, akkor is hol itt van, hol ott. Mond olyanokat, hogy a garázsban lakik a hétfejű sárkány, de pár perc múlva már ott van a nagypapa Škodája. Érti, hogy a mese egy józan éssen túli világ, és mégis valahogy a valóság. A modern mese írója őszinte. Lázár is. Megsérülhet a népmese „jó tettért jót várj” reciprocitása, néha elmaradhat a boldog vég is. (Már Andersennél is!) De valahogy mindig van kárpótlás.

Deák-Sárosi László többnyire a zavar szót használja elmarasztalásként. Szerinte *A féreg* (sic!) című mese is ilyen, és nem több, mint az ismert répamese parafrázisa. Lázárnak ilyen című meséje nincs. A „féreg” szó tán a szótárából is hiányzott. Rájövünk a szöveget olvasván, hogy *A fába szorult hernyóról* van szó. Réges-rég kanonizálódott a mese, nem árthat ennek már senki, semmi. Pedig azzal a bizonyos boldog véggel adós marad. Hadd idézzem fel a mese szüzséjét: a fába szorult hernyó jajgat, sír, jajong, mert nagyon fába szorult. Még a könnyei is szépek. A medve, a farkas, a kecske, a róka, a nyúl, a borz, az egér, a hőscincér, a katicabogár megsajnálja. Dörmögnek, rivallnak, makognak, cincognak, sírdogálnak. Törik a fejüket, mitévők legyenek. Aztán egy nagy ötlettel egymás hátára állnak, hogy elérjék a fába szorult hernyót, de nincsenek elegendően. Mulatságos módon csereberélgetik a helyeket, de hiába, egy hangyányi hiányzik. A hernyó meg csak sír-rí. – Ó, hányszor van ez így az életben is, de az a fontos, megtettünk-e mindent. – Egyszer egy intézetben nevelkedő kisfiútól megkérdeztem: Nem szomorít el ez a mese? Nem, mondta, mert annyira akartak segíteni. Egy „hangyányi” sokszor hiányozhat, a gyerek is tapasztalja. Hol itt a zavar?

Amolyan aduként húzza elő a szerző Esterházyt, mintha ugyanezt a zavart ő is kárhoztatta volna a Lázár-mesékben. (Lásd *Az elefántcsonttorony* című kötetet.) Már a cikk címe is érv a kezében: „Láz, ár, er, Wien”. Mintha gúnyolódásnak érezné. Én nyelvi játéknak. A keresztnévet németre fordítja. Lázárnak biztosan nagyon tetszett. A hagyatékban találtam egy képeslapot. Lázár Esterházy Péternek címezte. Maga rajzolt rá, és mellékelte egy rejtvényt. Elfelejtette elküldeni, de megőrizte. Az említett Esterházy-cikkben megjelenik egy emlék. Esterházy először matematikushallgató korában látta Lázárt, ahogy az Astoriában dolgozik. „Máig nézem”, írta húsz év múlva. A nyelvi játék két nagymestere volt, akitől az ilyesmi idegen, ki ne nyissa a könyveiket! Még olvasóként is voltak közös kedvenceik. Hrabalt náluk kevesen szerették jobban. Lázár Ervin temetésén Esterházy Péter (ahogy ma mondjuk) „távolságtartásnyira” állt tőlem.

Az inkriminált Esterházy-cikk azzal kezdődik, hogy az író a Bab Bercit keresi. Tűvé teszi érte a házat „(...) már semmit sem várok az élettől, csak a Bab Bercimet”, írta. Vajon ki keres egy nemszeretem könyvet? Elolvashatná, van már 9. (Ez is humoros.) (Vathy Zsuzsa kedvenc Lázár-könyve egyébként a *Bab Berci* című meseregény volt. Angolul is olvassák már, a *Csodapatika* című fejezetét sokért nem adnám.)

S hogy mit írt Esterházy a Lázár-mesékről? „Ezek a mesék teljes érvényű látomások, nem idillek, de mindig van bennük egy lény, aki-amely jó. Vagy ha miszlikbe aprított cédulákat szórunk a szélbe segélykérésül, akkor reménykedhetünk. A kért segítség persze nem érkezik meg, de érkezik egy másik segítség,

tévedésből! És így tovább. Ezt állítja Lázár Ervin, és hol igaza van, hol nincs.” Bizony tévedés ezt az írást Lázár Ervin ellen felhasználni. Egyszerűen nincs ilyen olvasata.

S hogy miről szól *A Hétfejű Tündér*? Minden, csak nem „vicces” ez a mese. A címtől se vártam el sose, hogy az legyen. Egyszerűen megrendítő. A gyermek olvasónak szóló szólam ennyi: van egy világcsúfja gyerek, aki szép akar lenni. Ki ne értené meg? Két szomszédától kap tanácsot: ha jó leszel, meg is szépülsz, mondja az egyik. Téged elvarázsoltak, mondja a másik. Azt a hétfejű szörnyet kéne megölni. Az első út nehéznek látszik, elindul hát a másikon lándzsával, karddal, ...szablyával, vassal, vérrel, vencesellővel, hogy lekaszabolja a hét fejet. Az úton sok minden figyelmeztet: ez a hétfejű micsoda hét szólamban gyönyörűen énekel, ridogálnak a füvek, illatok szabadulnak fel, szánhúzó lovak csilingelnek. Már levágja hat fejét, amikor rádöbben: „Ez nem öl meg engem, ez nem varázsolt el engem, ez nem bánt engem, ez szeret engem.” És a tündér szeme tükreben szépnek látja magát. (A természeti, költői képekre a gyerek tán nem figyel, de kinyithatjuk rájuk a szemét.) A mesei út nem más, mint az életút parafrázisa. Főiskolás, egyetemista tanítványaim már más szólamot hallottak ki a meséből. Néha a saját értékeinket, „szárnyainkat” vagdossuk le, mondták, és hogy miért, együtt idéztük fel József Attila sorait a mindenkori emberről: „...szívében néha elidőz / a tigris meg a szelid őz”. Nagyon kérem, ne bántsuk a Hétfejű Tündért!